

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl/Year: 2018 – Sonbahar / Autumn
Sayı/Issue: 41 - Sayfa / Page: 151-164
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 04.07.2018 Kabul/Accepted: 02.08.2018
Araştırma Makalesi / Research Article

**ELİF ŞAFAK'IN AŞK ROMANINDA
TAASSUP-TASAVVUF ÇATIŞMASI¹**

***BIGOTRY-SUFISM CONFLICT
IN ELİF ŞAFAK'S NOVEL AŞK***

Nurullah ESENDEMİR

Hacettepe Üniversitesi

Türkçe Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

esendemirnurullah@gmail.com

Öz

Toplum hâlinde yaşayan insanlar, bu birlikte yaşama ve birlikte varlıklarını sürdürme süreçlerini, toplumun diğer fertlerine saygıya göstermek suretiyle mümkün kılarlar. Saygı, insani ilişkilerin temelini oluşturup daha gelişmiş münasebetlere kapı aralar. Saygıdan yoksun toplumlarda gelişim, başarı ve huzur aramak mümkün değildir. Bu yüzden toplumun her katmanındaki hayat kalitesi, farklılıklara saygı, fikirlere saygı, değişime saygı gibi saygının çeşitli boyutlarının varlığına bağlıdır.

Son dönem Türk edebiyatının en çok okunan yazarlarından Elif Şafak'ın 2009 yılında yayımlanan "Aşk" adlı romanı, büyük ses getirerek ciddi bir satış başarısı getirmiş, yılın en çok satan kitabı unvanını kazanmıştır. Yazar, bu eserini, postmodern edebiyatın anlatım imkânlarından biri olan iç ve dış roman şeklinde kurgulamıştır. İç romanda olaylar, 13. Yüzyılda Konya şehrinde geçer, Şems ile Mevlana'nın arasındaki olaylar anlatılır.

Bu çalışmada Aşk romanında yer alan taassup olgusu incelenmiş, taassup ve tasavvuf çatışması irdelenmiştir. Eserin incelenmesi sonucunda tasavvufi öğelerden sıkça yararlandığı, hoşgörü ve bağınazlık kavramlarının sık sık karşı karşıya getirildiği, kişiler ve olaylar aracılığıyla bu çatışma kurgulandığı tespit edilmiştir. Romanda bağınazlık eleştirilirken farklılıklara saygı, diğer

¹ Bu çalışma, 18-20 Mayıs 2017 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen ASOS 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

düşünce ve inanışlara hayat hakkı tanıma, insanlara önyargılı yaklaşmama, gibi alt boyutlara sahip olan hoşgörü kavramı çözüm olarak sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Elif Şafak, Taassup, Bağnazlık, Tasavvuf, Çatışma.

Abstract

People living in society make it possible to live together and to continue their existence together by showing respect to other members of society. Respect forms the basis of human relations and opens doors to more advanced relationships. It is not possible to look for improvement, success, and peace in societies without respect. Therefore, the quality of life at every level of society depends on the existence of various dimensions of respect such as respect for differences, respect for new ideas and respect for a change. The novel "Love" published by Elif Şafak who is one of the most-read writers of Turkish literature in the last period, brought a great sales success and won the title of the bestselling book of the year. The author has constructed this work in the form of the internal and external novel, one of the possibilities of postmodern literary expression. The events in the inner roman pass in the city of Konya in the 13th century and the events between Şems and Mevlana are explained. In this study, the case of bigotry in the novel "Aşk" was examined and the conflict between fanaticism and Sufism was argued. As a result of the study, it has been found that this conflict has been devised through the use of persons and events, in which the concepts of tolerance and bigotry, which are frequently used from mystical elements, are frequently encountered. The concept of tolerance, which has sub-dimensions such as respecting differences, criticizing differences in other languages, granting life to other ideas and beliefs and not approaching people prejudiced, is presented as a solution.

Keywords: Aşk, Elif Şafak, Bigotry, Fanaticism, Sufism, Conflict.

Giriş

Toplumlar hâlinde bir arada yaşayan insanlar, bu birlikte yaşama ve birlikte varlıklarını sürdürme süreçlerini, toplumun diğer fertlerine saygıya göstermek suretiyle mümkün kılarlar. Saygı, insani ilişkilerin temelini oluşturup daha gelişmiş münasebetlere kapı aralar. Saygıdan yoksun toplumlarda gelişim, başarı ve huzur aramak mümkün değildir. Bu yüzden toplumun her katmanındaki hayat kalitesi, farklılıklara saygı, fikirlere saygı, değişime saygı gibi saygının çeşitli boyutlarının varlığına bağlıdır.

İnsanların birbirlerine karşı geliştirdikleri saygıyı hoşgörü, farklılıklara karşı gösterdikleri tahammülsüzlükleri de hoşgürsüzlük olarak tanımlamak mümkündür. Hayatın her alanındaki olgu ve olaylar gibi bu iki zıt kavram da edebi eserlere yansımıştır. Böylelikle taassup-tasavvuf çatışması oluşturulmuştur. Tasavvufi öğelerin edebî eserlerde kullanılması, çok uzun zamandır devam eden bir gelenek olup Osmanlı

dönemi edebî anlayışımızda Divan ve Halk şiirimizde bu etkilerle rastlamak mümkündür (Gölpınarlı, 1985).

İnsanı konu edinen edebî eserler, insana dair her şeyi yansıttığı gibi insanın ve insanlığın yaşadığı çatışma ve çelişkileri yansıtır. İnsanlar arasındaki mücadeleyi ve fikirler arasındaki çatışmayı romanlar ve hikâyeler üzerinden izlemek mümkündür. Son dönem Türk edebiyatının en çok okunan yazarlarından Elif Şafak'ın eserleri, birçok bilimsel çalışmaya konu edilmiştir. Alinyazında Elif Şafak'ın romanlarını tematik açıdan (Çakır, 2007), içerdiği halkbilimi unsurları açısından (Karadeniz Yağmur, 2011; Haşlak, 2011), şahıslar kadrosu bakımından (Tural, 2006; Arzum, 2006) inceleyen ve diğer açılardan (Aras, 2009; Duru, 2011; Yavru, 2010; Balta, 2011; Sazyek, 2010; Akdaş, 2006) ele alan çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür.

Elif Şafak, eserlerinde tasavvufi öğeleri farklı oran ve seviyelerde kullanmıştır. Bu eserlerden biri de Elif Şafak'ın Aşk adlı romanıdır. "Aşk", bu öğelerin yoğun olarak kullanıldığı bir kitap olup eserde tasavvufi öğeler, bağnazlığa karşı bir çözüm olarak sunulmuştur. Yazarın 2009 yılında yayımlanan "Aşk" adlı romanı, büyük ses getirerek ciddi bir satış başarısı yakalamış, yılın en çok satan kitabı unvanını kazanmıştır.

İki farklı özelliğin bir araya ve genellikle karşı karşıya getirilmesiyle oluşan gerilim olarak tanımlanan çatışma, edebî eserlerde çeşitli amaçlarla kullanılır. Elif Şafak'ın Aşk romanında taassup-tasavvuf çatışmasını görmek mümkündür. Bu çatışmayı izlemek için önce taassup hakkında kısa bir bilgi verilecek, ardından romanda gözlenen taassup eleştirilerine dikkat çekilecek, çatışma durumları örneklerle desteklenerek sunulacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Taassup

Büyük Türkçe Sözlük'te bağnazlık, "*Bir kimseye veya bir şeye aşırı düşkünlük ve tutkuyla bağlılık, bağnazca davranış, taassup, fanatizm, mutaassıplık, bir düşünceye, bir inanışa aşırı ölçüde bağlanıp ondan başkasını düşünmeme durumu.*" olarak tanımlanır (2011: 339). Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü'nde "fanatiklik" maddesini açıklarken "Taassup, dine saplanma, herhangi bir inançta aşırı ve saldırgan tavır."* ifadelerini kullanır (1969: 106).

Tarihte özellikle Ortaçağ'da etkisini artıran taassup, toplumların geri kalmasına neden olmuştur. XI. yüzyıldan sonra skolastik düşüncenin gelişimi, "*dünyanın tüm altınlarından daha değerli olan düşünce özgürlüğünü*" (Timuçin, 2001: 120) ortadan kaldırmıştır. Bu özgürlüğün ortadan kalkması, insanların karanlığa

mahkûm olmalarını, düşünce anlamında karanlık bir çağın yaşanmasını sonuç vermiştir. Bu çağda yeni fikirler kabul görmemiş, bu yeni ve farklı fikirlerin sahipleri, toplum tarafından dışlanarak işkencelere maruz bırakılmıştır. Örneğin Kilise görüşünün aksine dünyanın döndüğünü düşünen Galileo Galilei, önce aforoz edilmiş, ardından Kilise tarafından tehdit edilerek ölüme mahkûm edilmiştir. Buna benzer gelişmeler, toplum genelinde bireylerin kendi görüşlerini her şeyin üstünde tuttuklarını, farklı düşüncelere karşı amansız bir bağnazlık içinde bulduklarını gösteren işaretlerdir.

Aydınlanma dönemi ile birlikte farklılıklara ve yeniliklere kapılarını açan insanlık, birçok icada imza atarak medeniyeti ilerletmeyi başarmıştır. Yaşanan bunca değişime rağmen taassubun yok olduğunu söylemek hayli zordur. Günümüzde “bağnazlık ve önyargılar, sağlıklı insan ilişkileri sürdürmenin önündeki en büyük engeldir” (Öztürk, 2016: 65). Taassubun dinî bir olgu olarak ortaya çıktığını ama günümüzde bütün toplumsal alanlarda geçerli bir kavram olduğunu hatırlatan Suuçak (2015), taassubun bireyin hayatına zulüm, ifrat, bencillik, cimrilik ve şüphelere uyma şeklinde; toplum hayatına ise ihtilaf, tefrika, fanatizm, radikalizm, cehalet, inat ve kıskançlık şeklinde yansıdığını belirtir.

Kör inancın, bağnazlığın, hoşgörüsüzlüğün kol gezdiği dünyamızda (Russell, 1999: 9) Elif Şafak, Aşk romanında ele aldığı konuyu işleyiş tarzıyla bu olumsuz olgulara dikkat çeker tepkisini dile getirir. Romanda herkesin birbirini iyi veya kötü diye eleştirmesi ve dayatmalarda bulunması durumu kınanır (Yavru, 2010: 272). Yazar, çağdaş toplumun ve insanın manevi problemlerini çözebilmesi sürecinde katkısı olacağını düşündüğü tasavvufu ön plana çıkarır (Akpınar, 2011). İçli (2012)’ye göre yazarın bu tür çatışmalara sıkça yer vermesinin sebebi, onun çocukluğunda yaşadığı çelişkiler ve zorlu durumlardır.

Hoşgörü

Taassubun aksine hoşgörü, farklılıklara saygı duyma anlayışının tezahürüdür. Batı dillerinde tam bir karşılığı olmasa da tolerans kelimesi ile ifade edilmektedir. Hoşgörü kavramının kullanımının eski tarihlere gittiği söylenebilir. Kaşgarlı Mahmud’un kaleme aldığı Divan-ı Lügatî’t-Türk eserinde de hoşgörü kelimesine rastlamak mümkündür (Atalay Ölmez, 2008: s.18). Güncel Türkçe Sözlük’te açıklanırken ise “her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans” ifadelerine yer verilir. Hoşgörü ile tolerans kavramlarını birbirinden ayıran Öztürk (2016), dilimizde bu iki kavramın birbirinin yerine hatalı bir şekilde

kullanıldığını ifade ederek aslında toleransın karşıt fikirlere katlanma ve tepki göstermeme, hoşgörünün ise herkesi olduğu gibi kabul etme anlamında olduğunu belirtir. Bu açıklamadan hareketle hoşgörünün toleransa nazaran daha üstün bir değer olduğu yorumuna varılabilir.

Romanın taassup, bağnazlık, kapalı fikirli ve farklılıklara kapalı olma tutumuna karşı geliştirdiği ve desteklediği tutum olan hoşgörü, romanın konusu üzerinden tasavvuf ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü “her şeyde yaratıcının yansımaları arayan tasavvuf, sevgi ve hoşgörü odaklı bir geleneğe sahiptir” (Şengül, 2010: 644). Bu yönüyle hoşgörü, tasavvuf geleneğinin bir eklentisi olarak değerlendirilir ve okuyucuya sunulur.

Aşk Romanının Ana Hatları

Yazar, bu eserinde, postmodern edebiyatın anlatım imkânlarından biri olan üst kurmacadan yararlanmış, romanını iç ve dış roman şeklinde kurgulamıştır. Dış romanda 21. yüzyılda Boston’da yaşayan Ella’nın yaşadıkları konu edilirken iç romanda olaylar, 13. yüzyılda Konya şehrinde geçer, Şems ile Mevlana’nın arasındaki olaylar anlatılır.

Amerika’nın Boston şehrinde yaşayan ve görünüşte yolunda giden tekdüze bir hayat sahip, evli ve üç çocuk annesi, 40 yaşına basmaya hazırlanan Ella Rubinstein’in merkeze alındığı eserde 21. ve 13. yüzyıllar arasında geçişler görülür. Yayınevindeki yeni işi için Aziz Z. Zahara adlı tanınmamış bir yazarın “Aşk Şeriatı” adlı kitabını okuyup raporlaması gereken Ella, bir anda kendini, hayatını değiştirecek olaylar dizisinin içinde bulur. Mevlana’nın Şems ile dostluğunun anlatıldığı eserin büyümesine kapılır. Ella’nın hayatı bir dış roman iken 13. yüzyılda yaşananlar da bir ‘iç roman’ oluşturur.

Ella, hayat akışını değiştirecek böyle bir yolculuğa çıkarken öte yandan okuyucu, 13. yüzyıl Konya’sının olaylarını okur. Şems, diyar diyar dolaşır Konya’ya gelmiş, Mevlana ile yarenlik etmeye başlamıştır. Bu durum, şehir ahalisini tepkisini toplar; Şems, onlar için “*persona nan grata*” oluverir. Hoşgörüye karşı hoşgörüsüzlüğün, tasavvufa karşı taassubun savaşı tam da bu noktada başlar ve olaylar Şems’in öldürülmesine kadar varır. Bütün bunlar olup biterken Ella, kitabın yazarı Aziz Z. Zahara ile iletişime geçmiş, yaptığı yazışmalardan duygusal anlamda etkilenecek Aziz ile tanışmaya karar vermiştir.

İç Romanın Geçtiği Dönemin Şartları

13. yüzyıla dair anlatılan olaylar, bağnazca tutumların temele oturduğu, önyargılar yüzünden insanların birbirlerini ötekileştirdiği bir

dönemde geçer(Sazyek, 2010: 328). Karamsarlık ve öfkenin her tarafı kapladığı dönemin şartları şu şekilde tarif edilir: “Yirmi birinci yüzyıl, on üçüncü yüzyıldan o kadar da farklı değil aslında. Her iki yüzyılın da kaydı şöyle düşülecek tarih kitaplarına: Eşi menendi görülmemiş dini ihtilaflar, kültürel çatışmalar, önyargılar ve yanlış anlamalar, her yere sirayet eden güvensizlik, belirsizlik, endişe ve şiddet, bir de öteki’nden duyulan şartlanmış tedirginlik. Karışık zamanlar. Böylesi zamanlarda aşk latif bir kelime değil, başlı başına bir pusuladır” (s.31). Taassup, eserde özellikle 13. yüzyılın anlatıldığı kısımlarda gözler önüne serilir:

“Hıristiyan Müslümanlarla, Müslümanlar da Hıristiyanlarla çatışmaktaydı. Ne yana gitseniz husumet ve hamaset, ne yöne dönseniz ıstırap ve hırs, kime rastlasanız gelecek günlerin daha ne yıkımlar getireceğine dair tedirgin, gergin bir bekleyiş...”(s.37).

13. yüzyılın siyasi karışıklıkları, insan psikolojisi ve toplumların sosyolojisi üzerinde ciddi hasarlar bırakmıştır. Bağnazlığın ve toplumun geneline hâkim olan huzursuzluğun sosyolojik temelleri burada aranmalıdır: “Hem derdimiz yalnız Moğollar değil ki, Haçlılar bir yandan, Bizans bir yandan, tabii bir de Şii-Sünni rekabeti var. Her yanda düşmanlar tarafından kuşatılmışken barıştan ve huzurdan dem vurmak neyimize?”(s.236).

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama tekniği kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında doküman inceleme tekniğinden faydalanılmıştır. Doküman inceleme tekniğinde araştırılmak istenen olgulara dair bilgi barındıran malzemeler analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Daha çok sosyoloji, antropoloji, tarih, dil bilim gibi sosyal bilimlerin araştırılması esnasından kullanılır.

Yazının ve yazılı kaynakların insanlık tarihinde arz ettiği öneme binaen yazılı materyallerden hareketle yazının kaleme alındığı kültür ve medeniyetin unsurları hakkında ipuçları toplanır. Gelenek, görenek, örf, adet ve dünya görüşünün yazılı eserlere yansıdığı varsayılır. Edebiyat eseri, onu üretenin ve ortaya çıktığı kültürel ortamın izlerini taşıyan bir üründür. Bir kitabı yazarından veya toplumundan bağımsız düşünüp ele almak mümkün değildir. Bu sebeple “Aşk” romanı, diğer edebî eserler gibi, yazarı ve ortaya çıktığı çevrenin sosyokültürel özelliklerinden fazlaca etkilenmiştir.

Elif Şafak’ın Aşk romanı, araştırmacı tarafından dikkatli bir şekilde okunarak taassup ve tasavvuf kavramlarına ait olduğu düşünülen noktalar işaretlenmiştir. Verilerin çözümlenmesi aşamasında ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmanın

amaçladığı hususlara ulaşmak üzere düzenlenen bir tekniktir. “Doğrudan alıntılara sık sık yer verilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224). Böylece araştırma konuları doğrultusunda yorum ve neden-sonuç ilişkileri kurulur. Taassup ve tasavvuf kavramlarının işlendiği noktaların kesişim kümeleri çıkarılmış, aynı doğrultuda olan noktalar bulgular kısmında bir arada verilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde yaşanan çatışmalar sunulmuş, taassubun farklı boyutlarının eserde nasıl temsil edildiği irdelenmiş, en sonunda bireysel ve toplumsal bazda içine düşülen bağınazlık tehlikesinden kurtulmak için yazarın ürettiği çözüm olan tasavvufi unsurlar betimlenmiştir.

A-Şehir Halkının Şems ile Yaşadığı Çatışma

Toplumun genelinde savaş, isyan ve göçler olup biterken romanın olay örgüsü içinde bağınazlığı ve hoşgörüsüzlüğü Konya halkının bir kısmı, tasavvufu ve hoşgörüyü ise Şems-i Tebrizi temsil eder. Bu iki tarafı sık sık karşı karşıya getiren yazar, hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörü çatışmasını işler.

Şems’e Konya halkı tarafından yakıştırılan sıfatlar, onların hoşgörü anlayışını kanıtlar niteliktedir: *terbiyesiz, namussuz, arsız, zındık, yoz derviş, ne idüğü belirsiz, haşhaşi, mendebur herif, deli...* Şems’in Konya halkıyla yaşadığı çatışması ve yaşanan gerginlikler, hoşgörü-hoşgörüsüzlük çatışmasını oluşturur.

Mevlana’nın sohbetini dinlemek için erkek kılığına girip camiye gelen Çöl Gülü, cemaat tarafından linç edilir. Olaya Şems müdahale eder ve “*Kırbaçlayın şu sahtekârı!*” diyen topluluğun elinden kızı Şems kurtarır. Şehre gelişinin daha ilk günlerinde, şehir ahalişi onu tanımamışken takındığı bu tavır önemlidir: “*Karar verin kardeşlerim, bu kadını hor mu görüyorsunuz yoksa hoş mu görüyorsunuz*”(s.161-163).

Bir gece yolda evine dönmek isterken Baybars tarafından tartaklanan ve yara bere içinde kalan Süleyman’ı Şems, sırtında taşıyarak evine kadar götürür. Kendisi gibi olmayana hayat hakkı tanımayan ve saygı göstermeyen hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörüde her insan değerlidir, farklılıklar zenginliklerdir: “*Hâlbuki tek tek herkes elzem ve vazgeçilmezdir. 21. Kural der ki “Farklılıklara saygı göstermemek, kendi doğrularını başkalarına dayatmaya kalkmak, Hakk’ın nizamına saygısızlık etmektir* (s.181).

Mutaassıp ismi ile tanıtılan bölümde bir medrese hocasının dilinden anlatılır. Daha sonra bu hocanın Şeyh Yasin olduğunu öğreniriz. Medrese eğitimi gören, belirli kalıpların içine sıkışan

bilginler, hoşgörünün engin sınırlarına olumsuz tepki gösterirler, sufilerin dünyayı yozlaştırdıklarını düşünürler: *“Şu ferdi ve fevri sufiler yok mu, ne berbat örnek olurlar herkese!”*(s.191-192). *“Kâfir olsun, fasık olsun, hizaya getirecek çok insan var, çok!”* sözleri, medrese hocalarının başkalarını yargılama yetkisini kendilerinde gördüğünü gösterir(s.195). Halbuki Şems, kalıpların içine sıkışmak istemez, toplumda genel kabul gören ve bağnazlığı körükleyen kurallar, onu çok sinirlendirir: *“Cemiyetin bu saçma sapan kuralları kanımı donduruyor”*(s.372).

Medrese hocaları ile tasavvuf ehli arasında görüş ve anlayış farkı, romanda vurgulanmıştır. Bu fark, ilerleyen bölümlerde Şeyh Yasin ile Şems’i karşı karşıya getirecektir. Şems’in Mutaassıp karakteri ile, yani Şeyh Yasin ile talebelerin önünde tartıştığı sahne, taassup-tasavvuf karşılaşmasının güzel bir örneğidir. *“Bugün şahit olduğunuz bu atışma, ta Hazreti Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem zamanına dayanan eski bir fikir ve üslup ayrılığıdır aslında, aşk temelli dinin ve kural temelli dinin atışmasıdır bu. Seçim sizin”*(s.321). Sufi ile sofu arasında bir ayrıma gidilerek farkın altı çizilir: *“Sufi der ki başkaları hakkında hüküm verip yargıda bulunacağıma ben kendi içime bakayım. Sofu der ki başkalarının her kusurunu bulup çıkarayım”*(s.320).

Halktaki hoşgörü eksikliği, Mevlana’ya olan bakışlarına da yansır. Sohbetlerine geniş kitlelerin katıldığı Mevlana’yı artık eskisi kadar göremiyor olmaları ve ondaki değişimi anlayamamaları, Mevlana hakkında kötü düşüncelere kapılmalarına sebep olur. Mevlana’nın Şems’in hilelerine kandığını düşünürler: *“Nasil oluyor da çapulsuz dervişin teki koskoca bir âlimi parmağında oynatıyor?”*(s.249).

Mevlana’nın iki oğlu vardır: Sultan Veled ve Alaaddin. Her biri gelişen olaylar karşısında farklı bakış açıları geliştirir. Sultan Veled, babasındaki değişimi hayretle karşılarken kardeşi Alaaddin, şehir sarmış olan hoşgörüszlük dalgasına kapılır. Alaaddin, Şems’e bir türlü ısınmaz, *“Kimdir bu ne idüğü belirsiz adam?”* diye Şems’i yadırğar(s.205). Babasından utanmaya, Şems’ten nefret etmeye başlar. Bu nefreti, Şems’in öldürülmesine yardımcı olmasına kadar gidecektir.

B-Taassubun Farklı Boyutları

Geniş bir olgu olan taassup, tek bir tanıma sığmayacak kadar farklı şekillerde kendini gösterir. Taassup; kimi zaman cehaletle, kimi zaman kıskançlık ve kin gibi duygularla karışık karşımıza çıkar. Bu bağlamda romanda bağnazlık, farklı boyutlarıyla ele alınır. Bu boyutları; farklı inançlara saygı(sızlık), insan haklarına saygı(sızlık), ön yargılarla hareket etme, kalıpların içine sıkışma olarak sıralamak mümkündür.

B-1-Farklı İnançlara Saygısızlık

Bağnazlığın etkisindeki Konya halkının farklı inançlara saygı ve tahammülü yoktur. Mevlana, vefat eden eşi Gevher Hatun'un yerine Kerra Hatun ile evlenmek isteyince etrafındaki insanlar, Kerra'nın eskiden Hıristiyan olmasını gerekçe göstererek bu evliliğe soğuk yaklaşırlar: "*Eldir, bizden sayılmaz!*" Mevlana, iki din mensupları arasındaki ortaklığa dikkat çeker: "*İki taraftaki bağnazlıkların iddia ettiği gibi geçilmez bir hudut olduğunu sanmıyorum*"(s.226). Şems, Kerra'nın bir gün mutfakta hamurdan Meryem Ana heykeli yaptığını görür. Kerra'nın bu durumdan endişeye kapıldığını görünce Şems, "*Bütün dinler, aynı denize akan ırmaklar gibidir*"(s.365) diyerek endişesini dindirir.

B-2-Farklılıklara ve İnsan Haklarına Saygısızlık

Halkın bir kısmında görülen taassup, Baybars ve Şeyh Yasin karakterlerinde en üst düzeye ulaşır. Baybars, her şeyin kaba kuvvetle çözülebileceğine inanan, ahlak zabıtalığına soyunan ama aslında türlü ahlaksızlıklar içinde bulunan biridir. Çöl Gülü'nü camiden kovanların başında o gelir(s.172). Sarhoş Süleyman'ı döven de odur(s.180). Kendi durumuna bakmadan diğerlerini yargılama hakkını kendisinde görür.

'Öteki'ni yok saymama ve hoşgörüyü dayalı hayat felsefesini merkeze alarak hareket eden Mevlana'nın edimlerini ihanet olarak algılayan insanlar, bağnaz bir tutum takınarak farklı olan ve kendileri dışındaki her şeyle savaşa girmekten çekinmezler(Sazyek,2010: 334).

Sarhoş Süleyman, meyhanede iken dışarıdakilere selam verir, karşılığında dışarıdakiler meyhaneyi taşlarlar. Sarhoş Süleyman tepkisini şöyle dile getirir: "*Zaten bu bağnazlardan bıktım usandım*"(s.165).

B-3-Ön Yargılarla Hareket Etme

Konya halkı, Mevlana ile Şems arasındaki bağılılığın sırrına vâkıf olamayınca peşin hükümlü ve art niyetli ifadeler kullanmaktan çekinmezler. Mevlana ile Şems ilişkisini farklı bir şekilde yorumlarlar. Şems hakkında zaten olumsuz kanaatlere sahip olan halk, Mevlana'nın yaşadığı değişimi kaygı verici bulurlar. Meyhanede gördükleri Mevlana hakkında ileri geri konuşmaktan, onu ayyaş hatta kafir ilan etmekten geri durmazlar. Mutaassıp, "*Neyse ki şehir halkı hakikati görmeye başladı. Nihayet! Şems'i çekiştirenler günbegün artıyor*" diye sevinir(s.314).

B-4-Kalıpların İçine Sıkışma

Şems ile Mevlana, bir derviş dansı sergileyeceklerini söylediklerinde yer yerinden oynar: “*Bidat, bu müzik küfür*”(s.327). Hâlbuki aşk ile icra edilen müziğin (s.337) küfür sayılması anlamsızdır.

Kitapta anlatılan kıssaları birinde bir gün Hz. Musa, kendi bildiği gibi Allah’a dua eden bir çobana rastlar, onun “*Kurban olduğum Allah’ım. Seni ne kadar severim, bir bilsen. Ne istersen yaparım, yeter ki Sen iste. Sürüdeki en yağlı koyunu kes desen, gözümü kırpmadan keserim Senin için. Koyun kavurması güzeldir Allah’ım, kuyruk yağını da alır pilava katarsın, tadından yenmez olur.*” dediğini duyunca sinirlenir ve çobanı azarlar. Bir süre sonra Hz. Musa’ya Allah, “*Ey Musa, sen bugün ne yaptın? Sen ayırmaya mı geldin buluşturmaya mı?*” şeklinde seslenir(s.76-77). Burada kelimelere değil insanın samimiyetine önem verildiği vurgulanır.

C-Hoşgörüsüzlüğe Karşı Hoşgörü Önerisi

Başçı (2010)’nın da belirttiği gibi, “hiçbir yeniliği kabul etmeyen bağnazlık, hoşgörünün karşıtı bir tavidir ve hoşgörünün olmadığı yerde bağnazlık olur” (s.163). Yazar, bu denli taassubun hüküm sürdüğü bir ortamda çözüm olarak hoşgörüyü önerir. Bu bağlamda eserlerinde sık sık yararlandığı tasavvufun çözüme katkısı olacağına inanır. Şems’in dilinden, sevginin göz ardı edilmesini ve insanların korkutulmasını eleştirir: “*Bunca korku, vehim, yasak...Aşksız inanç olur mu? Sevmeden ve sevilmeden, habire bir şeylere söylenip homurdanarak iman etmek mümkün mü*”(s.228).

Romandaki ilginç bir sahne de Mevlana’nın meyhaneye girdiği kısımdır. Birdenbire Mevlana gibi koca bir âlimi demlendikleri mekânda görünce gözlerine inanamayan meyhanedekiler, Mevlana’nın kendileriyle sohbet etmelerinde sonra onun hakkında olumlu kanaatlere sahip olurlar. Mevlana’nın onları dışlamadan, peşin hükümlere varmadan onlarla sohbet etmesini cesurca bir davranış olarak niteleyip memnun olurlar(s.301).

Tasavvufu bilen kişi hoşgörü sahibidir. Kendisine dayatılan kalıpları yıkar ve tüm insanlara sevgiyle, saygıyla yaklaşır. Yaratanı Yaratan’dan ötürü sevme fikri ağır basar. Hoşgörüsüzlük ve bağnazlık, Mevlana’nın öğretilerine tamamen ters bir olgudur. Mevlana’da tasavvufi geniş ve ileri bir görüş, sınırsız bir hoşgörülük(Gölpınarlı, 1985:136), taassubun azalmasını netice verecektir. O, her zaman barıştan, sevgiden, farklılıkları kucaklamaktan, hoşgörüden yana tavır takınmıştır:

“*Beri gel, daha beri, daha beri,
Bu hır güür, bu savaş nereye kadar?
Sen bensin, ben benim işte...*”(s.338)

Mevlana'nın tavırları bu yönde iken Şems'in durumu da bundan ayrı düşünülmemelidir. Zira onlar, ayın iki yüzü gibidirler: “Şems ile ben, iki ayrı insan değil, biriz aslında”(s.349). Şems, “zihinlerdeki sınırları, gönüllerdeki önyargıları, mezhep ve görüş farklılıklarını sarsmaktan”(s.355) yanaydı ki hepimiz tek ve bir ve eşit olduğumuzu anlayalım. O, hoşgörüsüzlüğü kısılcacında çırpınan insanlara, sevginin birleştirici ve bütünleştirici paydasında buluşmayı önerir.

Sonuç

Elif Şafak, son yıllarda sesini uluslararası mecralarda duyurmayı başarmış Türk romancılarından biridir. Kaleme aldığı eserler, okuyucuların ilgisini kazanmayı ve birçok bilimsel çalışmaya konu olmayı başarmıştır.

Bu çalışmada Aşk romanında yer alan taassup olgusu incelenmiş, taassup ve tasavvuf çatışması irdelenmiştir. Elif Şafak'ın “Aşk” adlı eserinde hoşgörü veya diğer bir ifadeyle hoşgörü eksikliği, önemli bir yere sahiptir. Romandaki asıl çatışma, hoşgörüye karşı hoşgörüsüzlük kavramları üzerinden kurgulanmıştır. Dolayısıyla Aşk romanının içerdiği çatışma unsurları ve bu çatışmaya sunduğu çözümler bakımından incelemek önemli hâle gelmiştir.

Eserin incelenmesi sonucunda, eserde tasavvufi öğelerden sıkça yararlandığı, hoşgörü ve bağnazlık kavramlarının sık sık karşı karşıya getirildiği, kişiler ve olaylar aracılığıyla bu çatışmanın kurgulandığı tespit edilmiştir. Taassup ve hoşgörüsüzlüğü genel anlamda Konya halkı, özelde Baybars gibi sivriltilen karakterler, tasavvuf ve hoşgörüye ise Mevlânâ ve Şems temsil etmektedir. Romanda bağnazlık eleştirilirken farklılıklara saygı, diğer düşünce ve inanışlara hayat hakkı tanıma, insanlara önyargılı yaklaşmama, gibi alt boyutlara sahip olan hoşgörü kavramı çözüm olarak sunulmuştur.

Edebiyat, bireylerin düşünsel gelişimine katkı sağlamak gibi önemli bir işleve sahiptir. İnsanların dünya görüşlerini olumsuzdan olumluya çevirmek, onların ufuklarını genişletmek, bireyleri önyargılardan arındırıp empati kültürüyle tanıştırmak, bu vesileyle toplumsal huzur ve barışın tesisine katkı sunmak, genelde sanat eğitiminin, özelde ise edebiyatın üstlendiği görevlerdir. Bu bakımdan edebî eserlerin, okurlarını eğlendirmesi kadar onlara düşünsel fayda sağlaması beklenmektedir. Çünkü bireyler, karşılaştıkları metinler ve olaylar aracılığıyla yepyeni bir dünya tecrübesi edinmektedirler.

İnsanların körü körüne inanışlara saplanıp kalmaları, bu inançtan olmayan insanları aşağılamaları, farklılık ve yeniliklere açık olmamaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de ciddi bir sorun teşkil

etmektedir. Dolayısıyla yazar tarafından taassup sorunu için önerilen hoşgörü çözümü, günümüz dünyasının sorunlarıyla mücadele eden insanlar için de geçerlidir. Yani Aşk romanı, 13. yüzyılda yaşanan bir olayı 21. yüzyıla bağlarken ele aldığı taassup-hoşgörü çatışması aracılığıyla güncel bir sorunsala parmak basmaktadır. Taassubun insana bir şey kazandırmayacağı tezinden hareketle şu an içinde bulunduğumuz dünyada yaşadığımız problemlere ancak hoşgörünün çözüm sunacağıın altı çizilmektedir.

Kaynakça

- Akdaş, A. (2006). *Elif Şafak'ın Romanlarında Kadın ve Eğitim*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İzmir.
- Akpınar, E. (2011). *Elif Şafak'ın Romanlarında ve Kitaplaşmış Eserlerinde Din-Tasavvuf ve İnançlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aras, H. (2009). *Alev Alıtlı ve Elif Şafak'ın Romanlarında Kimlik Arayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Arzum, S. (2006). *Elif Şafak'ın Romanlarında Şahıslar Dünyası*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Aslan, C. (2017). *Örnek Eğitim Durumlarıyla Türkçe-Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Balta, G. (2011). *Elif Şafak'ın Romanlarında Mistik Öğeler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başçı, V. (2010). Bağnazlık Kavramı Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), . Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/ataunisobil/issue/2813/37838>
- Beçene, Y. (2015). *Anadolu'da Hoşgörü Kültürünün Kaynakları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Büyük Türkçe Sözlük, (2011). Ankara: TDK.
- Çakır, V. (2007). *Elif Şafak Romanlarının Tematik Açından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Duru, Ü. (2011). *Elif Şafak 'Aşk' ve Feridun Zaimoğlu 'Liebesbrand' Adlı Eserlerde 'Aşk' ve 'Hüzün' İmgelerinin Diyalektik*

- Çözümlemesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gölpınarlı, A. (1985). *100 Soruda Tasavvuf*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Güneş, Y. (2010). *Elif Şafak'ın Romanlarında Sosyal Problemler Üzerine Bir İnceleme.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Günday, R. (2014). Zola'nın Gerçek Romanında Bağınazlığa Karşı Hoşgörü, Özgür Düşünce, Demokrasi Ve Adalet Yanlısı Uygar Toplum Yaratma Çabası. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 87-114.
- Güngör, E. (1953). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Haşlak, D. (2011). *Elif Şafak'ın Romanlarında Halk Bilimsel Ögeler.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- İçli, E. (2012). *Elif Şafak'ın Eserlerinde Bölünmüşlük.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Karadeniz Yağmur, S. (2011). *Elif Şafak'ın Dört Romanında Halk Bilimi Unsurları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ölmez Atalay, Y. (2008). *Felsefi Açından Tolerans ve Hoşgörü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özden, M. Y ve Durdu, L. (2016). *Eğitimde Üretim Tabanlı Çalışmalar İçin Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Öztürk, Y. (2016). *Psikolojik ve Epistemolojik Bağlamda Bağınazlık Ve Görünümleri Üzerine Bir İnceleme.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İzmir.
- Poyraz, H. (2007). Fanatizm, Bağlanma ve Ahlak. *Cogito Dergisi*, 53, 23-29.
- Russell, B. (1999). *Din ve Bilim.* (çev. Akşit Öztürk), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sazyek, E. (2010). *Elif Şafak'ın Romanlarında Çokkültürlülük.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Suuçak, A. (2015). *Müslüman Toplumunda Taassup.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Şafak, E. (2009) *Aşk*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şafak, E. (2006). *Baba ve Piç*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Şengül, M. B. (2010). Elif Şafak'ın Aşk Romanında Tasavvuf. *Turkish Studies*, 5(2), 644-673.
- Timuçin, A. (2001). *Düşünce Tarihi II*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Töyer, T. (2004). *Türklerdeki Hoşgörünün Dini Temelleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Tural, A. (2006). *Elif Şafak'ın Romanlarında Şahıs Kadrosu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Millî Eğitim Yayınları.
- Yavru, G. (2010). *Elif Şafak'ın Romanlarında Sosyal Problemler Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.